

Соколёнок

3/2017

май-июнь

Къарчыгъа

РЕСПУБЛИКАНЫ ЯШЛАР УЧУН ЭКИ АЙДА БИР ЧЫГЪАГЪАН ЖУРНАЛЫ

Йырчы Къазакъны поэзия байрамлы

КЪАЗАКЪ – КЪУМУКЪНУ КЪАНЫ!

– Ёкъ, мен Къазакъ тюгюлмен,
Мен Къазакъны жынсыман.
Къазакъ – къумукъну къаны,
Мен – ону тамчысыман!

Анвар Гъажиев.

Тюгенмеслик ат, хат къойгъан халкъыма,
КЪАЗАКЪ! – десем, Таргъу тавум чалкъына.
Тизден чёгюп сужда къылар оърюм – ОЛ!
Талайымда тахлы, тажлы тёрюм – ОЛ!

Шейит-Ханум Алишева

Акбай Акбаев

Тюзелсе де чакъ, Бузулса да чакъ...

Тюзелсе де чакъ,
Бузулса да чакъ,
Воллагъым – Къзакъ!
Таллагъым – Къзакъ!
Миллетим – Къзакъ!
Уьмметим – Къзакъ!

Тюзелсе де чакъ,
Бузулса да чакъ
Бугюн сагъа гъакъ,
Бютюн сагъа гъакъ,
Даим сагъа гъакъ,
Бизбиз, Къзакъ!

ВАТАННЫ ЯКЪЛАГЪАНЛАР ДАИМ ЭСИБИЗДЕ

Янгы Таргъудагъы 57 номерли орта школада Уъстюнлюкню гюню, 9 Майны алдында «Ватанны якълагъанлар даим эсибизде» деген чакъырыв булан къоччакълыкъны дарсы обттерилди. Дарсгъа 7 «а» класны ёлбашчысы Зульфия Гъабилова ва 8 «а» класны ёлбашчысы Зайира Хайруллаева Уллу Ватан дагну ортакъчысы Ибрагъимпаша Садыкъовну чакъыргъан эди.

Ол 1924-нчю йыл Рутул юртда тувгъан. Ону анасы Буйнакск районну Капиркъумукъ юртундан болгъан. Сержант И. Садыкъов Макътавлукъну 3-нчю ва 2-нчи даражалы орденлери булан, «Варшаваны азат этгени учун» деген медаль, «Германиядан уъстюн гелгени учун» деген медаль булан савгъатлангъан. Ол охувчу яшлагъа озюню дав ёллары гъакъында хабарлады, яшланы Ва-

танын суймеге, уллулагъа абур-сый этмеге чакъырды.

Ёлугъувда школаны директору Зубайыр Абдуллатипов, ону заместители Жамиля Гъюсейнова ортакъчылыкъ этди ва охувчулагъа насигъат сёзлер айтды.

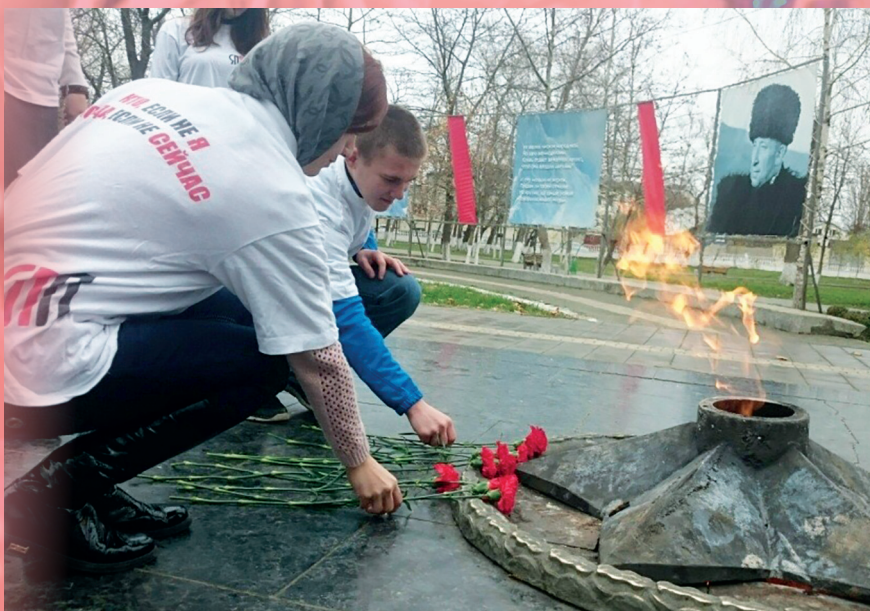
Зульфия Хангишиева.

Дав гёрмесин

Дагну бир де гёрмесин
Бизин Дагъыстан,
Йылдан йылгъа обрленсин
Аявлу бизин Ватан.

Игитлер тувсун
Бизин топуракъда.
Аты айтылсын
Савлай махлукъда.

*Патимат Абдурашидова.
Янгы Къумукъ.*

Ата-ананы сакыфасы

Абусупиянны сёзлери Тил масъаласы

... Бютюн Ер юзюнде бизин кьумукълардан тюрк тилни таза сёйлейген халкъ ёкъ. Тюрк тилни инг асили – бизде.

... Бир миллетни тили де, опурагыны формасы да (гийим – гёлеми) битсе, шолар булан бирче дини де битер. Къайсы къавумну формасын гийип, тилин сёйледи буса, шол къавумну динин де тутар...

... Тил ягъындан тюз болгъан миллет озгелерден гъар заман алгъа

барыр. Тил ягъындан бир къыйыны яда бир терлиги болгъан миллет гъар заман артда къалыр...

... Дин масъаласындан сонг тил масъаласындан уллу масъала ёкъ...

... Гъалиден башлап, оз тилибизде ёкъ болгъан китапланы болдурмакъ учун къайгъы этмеге герекбиз...

(Тил масъаласы – «Мусават» газет. 1917й.)

* * *

Бизин къастыбыз – оз виляетыбызны илму-маърипат ягъындан озге виляятлагъа ошатмакъ. Аслуда Аллагъ берген пагъмубуз, иттилигибиз озге виляятланы халкъындан бираз да артыкъ болмакъ булан бирче, мактапларыбызны,

мадрасаларыбызны осаллыгъы, низамсызлыгъы себепли, озгелерден эсе илмуда-маърипатда артда къалмагъыбызгъа юрегибиз яна...

(«Жагъиллеге бир сёз». 1911 й. Темирханшура).

... Мактап – илму булагъы,
Талайсызлар йырагъы,
Янсын миллет чырагъы,
Мактапгъа бар, мактапгъа!

(«Ана тилинден балагъа» 1925 й. Темирханшура)

Бизге сыйлы школа

Экинчи уьум гёрюп,
Оьктемликде боламан.
Яшлагъа абурлусан
Сен, аявлу школам.

Муаллимни макътама
Аламан къолгъа къалам.
Яйнагъыр йылдан-йылгъа,
Бизге сыйлы школам.

Гъар гюн гелип, дегенлей,
Терен билим алабыз.
Сукъланып школадан,
Гетме суймей къалабыз.

*Залина Хизриева
(Къарчыгъаны)
тептеринден).*

Ман сыйдан тоймас!

Барлыгъымдан сююнгенлер сав болсун!

Памяти Абукованы 85 йыллыгына

Ёлгъа сокъмакъ салгъаныгъыз сюемен,
Гъызыгъызгъа тюшер йимик нечелер.
Бажарсагъыз эл намусун кютмеге,
Къалгъан затны халкълар сизден гечерлер.
«Сокъмакъ» деген шиърудан.

«Билмеймен, – деп айтма бир де ярамас,
Этме суйсе, инсан билмес зат болмас.
Къаны булан къатнашылгъан къардашгъа,
Гюню чола болгъан булан ят болмас!

Дав йылар

Ящикден анасы
Къырып ун алып,
«Яркъыч гирди», – деген
Къызына барып.
– Яркъыч тюгюл, – деген
Анагъа къызы, –
Шо – ярлылыкъ, анам,
Давланы гъызы.

Бола бусам

Бола бусам мен болмагъа
Дюнъя халкъны анасы,
Басар эдим бавурума
Мен оланы барысын.
Бола бусам сав дюнъягъа
Мен башчылыкъ этмеге,

Къоймас эдим давчуланы
Мурадына етмеге.
Бола бусам болуп болма
Эмчиси гъар юрекни,
Къоймас эдим чагъылмагъа
Дюнъяда бир тюбекни.

Баш

Башны иши базыкъдыр,
Башсыз гиши языкъдыр.

Юрек

Къаркъараны юрютеген юрекдир,
Юреклеге янагъан от герекдир,
Юреклени янма оту ёкъ буса,
Юрек тюгюл – ел ойнайгъан элекдир.

Къоллар

Гъар инсангъа берилгени эки къол,
Яшавлукъгъа салсын учун эркин ёл.

Аякълар

Эки аякъ берилген,
Къаркъараны юрютме,
Тек сен къойма оланы
Тийишсиз ерге элтме.

Мен не этемен объюр сюрюп дюнъяда,
Бойнум мени боюнсасыз бош буса?
Мен яшайым эгер де барлыгъымдан
Инсанланы юреклери хош буса.

Йыр

Къаркъарангны гёнгю ёкъда гъеч затда,
Йыр етишип, юрегингни йырлата,
Бир-бир вакъти йырлавунг ярты къоюп,
Йырлар сени гъакъ юрекден йылата.

«Дюньяны беш яны»

Белтили тренер, художник ва спорт чалышывчу

Гьусен Магъамаев – Россияны ат къазангъан тренери, РФ-ни билим беривюню ат къазангъан къуллукъчусу, ДР-ны физкультура ва спортну ат къазангъан къуллукъчусу, «Йылны инг яхшы тренери» деген номинацияда «Алтын белбав» милли савгъатын къазангъан,

«Дагъыстан Республиканы алдындагъы къуллукълары учун» деген медаль булан савгъатлангъан.

Буйнакск райондагъы «Дюньяны беш яны» деген школа-интернаты Халимбекавул юртда ерлешген. О къурулгъанлы 20 йыл тамамланды. Мунда охуйгъан яшлар озге школаларда йимик орта билимлер алагъандан къайры, спорт булан да машгъул бола. Демек, спорт ярышларда ортакъчылыкъ этип, савлугъун беклешдире, гърмекли устюнлюклени де къолда эте.

Адамгъа эки тюрлю, бир-бирине ошамайгъан пагъмулар берилсе де, ол оланы къайсы буса да бирине айрыча ювукъ болмаса бажарылмай. Гьусен Магъамаевни спорт ёлда етишген устюнлюклери бек гърмекли деп эсиме геле. Тренер гьисапда ол озюне берилген пагъмуну бары да янындан гърсетме бажарды. Спортну каратэ журасындан 1980 - нчи йылдан тутуп, биринчилей Дагъыстанны ва Россияны жыйым командаларын къуруп, оланы баш тренери болуп ишледи. Бизин Дагъыстанда гюнтувуш ябушувда усталыкъны, спортну оър даражагъа гетерген адам Гьусен Магъамаев

экенине ону таныйгъанлар гъакъ юрекден мюкюр бола.

Спорт устюнлюклени санаса, Гьусен Магъамаев къургъан школа-интернатны гъакъында бир китап язма чакъы да болар.

Оланы бир нечесин къысгъача эсгермесе болмай.

Школада тарбиялангъан Муслим Салигъов 2006-нчы йылда «Король кунг-фу» деген атгъа ес болгъан. Европадан ол шолай оър даражагъа гетерилген спортчуланы биринчиси. Ондан къайры да, Муслим Салигъов 5 керен дюньяны чемпиону деген атны алгъан. 3 керен Европаны чемпиону болгъан. Ол 2008-нчы йылда Китайны тахшагъары Пекинде оьтгерилген Олимпиадада биринчи ерге гетерилген.

Школаны инг гърмекли яшларыны арасында 3 спортсменни аты айрыча абур булан айтыла. Бозигит Атаев дюньяны 5 керен, Европаны 3 керен чемпиону болгъан. Жанхуват Белетов дюньяны 3 керен, Европаны 5 керен чемпиону, Муслим Салигъов «Алтын белбав» деген милли

савгъатгъа да ес болгъан. Школа къазангъан бары да савгъатланы санаву 3520 медальдан обьтген. Алтын медаллар – 2435, гюмюшлери – 619, къалгъанлары – бронза медаллар.

Гюсенни таныйгъанлар огъар «философ» деп де айта бола. Ол бек теренден ойлашагъан адам. Неге «Дюньяны беш яны» деп атны къойгъансан школагъа дегенде, ол булай дей:

– Школаны аты гъазирине англашылмай буса да ярай. Огъар яш наслуну оьсювюню маънасы салынгъан. Квадратны дёрт яны бар. Дюньяны да дёрт яны – темиркъазакъ,

къыбла, гюнтувуш, гюнбатыш.

Халкъланы бири-биринден айырагъанлыкъ да дёрт тюрлю янындан амалгъа геле: тюсю, миллети, дини ва пачалыкъ ватандашлыгъы. Шону англап, яшланы гъариси оьзюнде къаркъара гючню, хасият токъташдырывну, гъакъыл оьсювню ва къылыкъ тазалавну таъсирлерин болдуруп бажарса, олар пирамида ны янындан айланып, оьзлени бир-

биревден айырагъан янлардан уьст гелип, оьрге гётериле. Дюньяны бешинчи янына чыгъып токътай. Шолайлыкъда, олар адамлыкъ билимден, космосну законларындан, ич дюньясыны байлыгъындан пайдаланып, таза яшажакъ.

*Набиюлла
Магъамматов.*

КЪУЛАГЪЫМА ЧАЛЫНА

Дав йыл эди – бизге къувут ялатгъан,
Дав йыл эди – уну барны гюню бар.
Давну-шавну башы чыкъмас налатдан,
Ач йылланы юрек нечик унутар!

Юрегиме тюртген йимик бир мыхны,
Бирден эсге тюшюп гете дав йыллар...
Таш гесекдей къатгъан къара жымыхны
Биз гемире туруп гетди сав йыллар.

Эшигибиз ачып боран гиргендей,
Эсимде бар сувукъ хабар къопгъаны,
Хоншубузну яшы ачдан оьлген деп,
Гече туруп анам ясгъа чапгъаны.

... Гёрюп къалдым биревню нас аягъын,
Акъ булканы тёбесинден басагъан...
Сабанчыны къызгъандым шо аш учун
Анасыны ал увузун къусагъан.

Сабанчыны къарап къарны айлана,
Чёп тёбеде гёрюнгенде аш гесек.
Ону шонда ташлагъанны юреги
Тамаша бар тюгюл буса таш гесек.

Не яхшыдыр токъ экеник гъар заман,
Не яхшыдыр ёгъу гъали ёкълукъну.
Не ямандыр, не ямандыр, не яман –
Гётермеге болмайгъаныкъ токълукъну!

Ана яшгъа ерден алма къоймайгъан
Акъ булканы ойлагъанда заясын,
Къайтып-къайтып къулагъыма чалына
Ачдан оьлген хоншу яшны шо ясы...

Къумукъланы ыр хазнасындан

ГЮДЮРБАЙ

Халкъ сёзлери
Allegretto

Къазбек Шамасовну
музыкасы

8

Introduction in 8/8 time, marked Allegretto. The music is in G major and consists of two staves: a treble staff with a melodic line and a bass staff with a rhythmic accompaniment.

Бирев Хор Бирев

Гюдюр-гюдюр Гюдюрбай, гъос.сай! Гюдюр-гюдюр гюдюрбай,
Къызыл обгюз къыркъ мююз, Гъос.сай! Къыргъа чыгъып отласын,

mf f mf

First system of the song, featuring a solo voice part (Бирев) and a chorus part (Хор). The lyrics are in Tatar. Dynamics include mezzo-forte (mf) and forte (f).

Хор Бирев Хор Бирев

Гъос.сай! Гюдюрбайны гёргенлер, Гъос.сай! Гёрюп, салам
Гъос.сай! У.ла.нынга къызгелип, Гъос.сай! А.вул-хоншу

f mf f mf

Second system of the song, alternating between chorus (Хор) and solo voice (Бирев) parts. Dynamics include forte (f) and mezzo-forte (mf).

Хор Бирев Хор

бергенлер, Гъос.сай! Саламынгны а.ри.къой, Гъос.сай!
къутласын, Гъос.сай! Къызыл обгюзню мююзю, Гъос.сай!

f mf f

Third system of the song, continuing the alternating structure of chorus and solo voice parts. Dynamics include forte (f) and mezzo-forte (mf).

Бирев Хор Бирев

Къапчыгъыма тари къуй, Гъос-сай! Тари къуйсанг, тартарман
Бозагъа къартыкъ болсун, Гъос-сай! Берсенг де, бермесенг де,

Хор Бирев

Гъос-сай! Тартып боза этермен, Гъос-сай! Гъос-сай!
Гъос-сай! Девлетинг артыкъ болсун,

1. Хор 2. Хор

Гюдюр-гюдюр Гюдюрбай,
Гъоссай!
Гюдюрбайны гѳргенлер,
Гъоссай!
Гѳрюп салам бергенлер,
Гъоссай!
Саламынгны ари къой,
Гъоссай!
Къапчыгъыма тари къуй,
Гъоссай!
Тари боза этермен,
Гъоссай!
Къызыл обгюз къыркъ мююз,
Гъоссай!

Къыргъа чыгъып отласын,
Гъоссай!
Уланынга къыз гелип,
Гъоссай!
Авул-хоншу къутласын,
Гъоссай!
Къызыл обгюзню мююзю,
Гъоссай!
Бозагъа къартыкъ болсун,
Гъоссай!
Девлетинг артыкъ болусун,
Гъоссай!

Дагъыстан халкъларыны адабиятындан

Даргили язывчу, муаллим, фольклор излевчу – ахтарывчу Расул Багомедов 85 йылына, обмюрюню къутлу батгъычына гётерилген.

Муаллим, завуч, мактапны директору.

Дарги тилде чыкыгъан «Адамлыкъны мизанлары», «Жавгъар», «Тенглилер», «Къыркъылгъан ёл», «Къысмат», «Уланым» ва олай хыйлы китапланы еси, Дарги театры салгъан «Антика», «Аччы къысмат», «Сююв ва намус» – ва озге

пьеса асарланы язгъан. Ону асарлары Дагъыстан халкъларыны тиллерине гёчюрюлген.

Расул Мусаевич – Россияны ат къазангъан муаллими, Дагъыстан маданиятны ат къазангъан къуллукъчусу, загъматны ветераны, Россияны язывчуларыны уъюрю (член). Хыйлы-хыйлы макътавлу атланы къазангъан.

Расул Мусаевичге савлукъ, илгъамлыкъ ёрайбыз.

«Умрлар яшланы гъакъында» деген бёллюкден

Къой тил билмей

Амир къорув ерде къой багъа. Арекден ону гёрюп къаравулчу къычыра.

– Гъей, яш! Гел гъали яныма къоюнг булан бирче, айтагъаным бар! Къаравулчуну бир яман хыялын гъис этипми, Амир озю бара ва:

– Агъав! Къой тил билмей. Не сорама сюе эдинг къойдан, айт магъа! – дей.

Автобус гелгенче токъятагыз...

Орамда къарт къатын токъятай. Тонкъайгъан, аса таягъына таяна, хонтурланма башлай:

– Вай, Аллагъ, узакъгъа бармажакъман, гетежекмен о дюнъягъа.

Оътюп барагъан Муса къарт къатынны къызгъанып, тилей:

– Аллагъисен абай, автобус гелгинче токъятагъыз, хари!

Бир керен Муса бек ойлаша туруп атасына сорай:

– Атам! Адамлар неге къартая?

– Неге тюгюл йыллар гете.

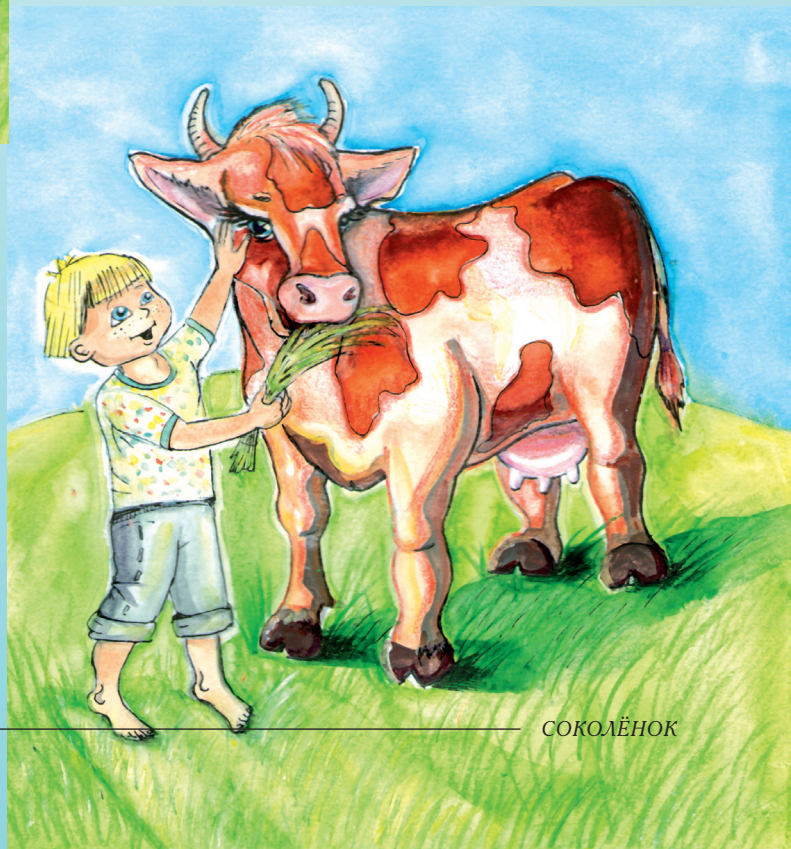
– Къужурлу, къайда гете дагъы олар?

Анасы сыйыр сава, Муса буса сыйырны алдында айлана.

– Сыйыр сют бермей, гет! – деп къычыра анасы.

– Сыйыр къызгъанчымы? – деп сорай Муса.

Муса мактапда

– Атам! – дей Муса, мактапдан къайтгъаны булан атасына: – Бүгюн мен уьч «беш» алдым, чабывгъа, йырлагъангъа, сушествительное не экенни билгенге.

– Къайда дагъы сени «бешлеринг»? – деп масхара эте атасы.

– Бары да мактапда къалды, – дей Муса.

– Барайым чы, озюме алайым оланы, – дей бир йылдан сонг мактапгъа барма гъазирленеген иниси Гъабиб.

Уьйде дарс

Атасы уланына сорай:

– Уьчге экини къошса, нече болажакъ.

– Беш! – дей Муса.

– Машаллагъ, дурус, – атасы уланыны башын сыйпап.

– Булай масъаланы чечип болажакъмысан?

– Озокъда, боламан.

– Яхшы, чечерсен, уьлкую туюде мен бир нече юхлайгъан къоянны гёрдюм. Уруп экисин йыкъдым, уьчюсю къачды. Нече къоян бар эди уьлкую туюде?

Муса бирден къарсалап:

– Айтмажакъман! Неге гелтирмединг бирин сама магъа?!

Узлинатъ Ибрагъимова

Къаламыма

Сен ёлавчум,
мен атынгман,
ёлда къойсам,
ятынгман...

Юрегимни юлдузу

Анам – гёзюмню нюрю,
Гъар гереги, тарыгъы.
Анам баргъа яшавда
Дюнъям шулай ярыгъы.

Тав чакъы сени булан,
Юмурукъ чакъы юрегим.
Сен себепли бой салды,
Тамур тутду терегим.

Яшавум яшнатмагъа
Ябушдунг яллыкъ тапмай.
Сагъа мени сюювюм
Ангатма гючюм чатмай.

Мени яш юрегимде
Уятдынг адамлыкъны.
Къысматыма кёклединг
Намус-ягъны, къылыкъны.

Бугюн мен де анаман,
Бир заман гиччи къызынг.
Бараман яшав ёлдан
Абатлап оьтген гызынг.

Оюм, мурадым уллу
Къаст бар муратгъа етме.
Боларманмы яшавда,
Сагъа къайтарыш этме?

Олар къайтмай

Къысгъа гече къыркъ туруп,
Къыркъ тамурдан сют берип.
Яшлар оьсдюрю ана,
Яшавгъа къулач герип.

Гюнбатышда гюн батып,
Кёк юзюн борагъанда,
Буварды яшларына,
Ялынгъа барагъанда.

«Ялласагъыз да ярар,
Кюлге дёнюп къалмагъыз!
«Ватан учун жан», десе,
Яшлар, осал болмагъыз!»

Ватангъа борчун кютюп,
Яшлар игит ат алды.
Оьзлер буса даимге,
Къанлы давларда къалды.

Юрек бир гъалеклене,
Ташый ол гъайран бийик.
Чаба оьрге, энишге,
Адашгъан жайран йимик.

Яз булан гетди яшлар,
Юреклени паралап.
Олар къайтмай, яз къайта,
Ана жанын яралап.

Ҷимфин

Кёк кёкюрей, яшмын чартлай гёз алда,
Къагъарлана, къартыллай тав арасы,
Анабызны гъалек этип юрегин,
Оьрчюкдюре давлар салгъан ярасын.

Кёк кёкюрөп рагъатлыгъын алгъанда,
Эсги яралары сызлап къалгъанда,
Ойлашды ол: «Къалдымы дав башланып,
Къайтгъынчагъа давгъа гетген яшларым?!»

Яшмын, арөк гъайда минген атынгны.
Анам гъалек увуртлангъан кююнге.
Къой анамны, юхлап татли тюш гёрсюн,
Авлетлери савлай къайтып уьюне.

Бекенез

Сен бир тюсю шавласан,
Огъ Бекенез, Бекенез.
Шавлангда шаркъ этебиз,
Исингенбез сагъа биз.

Боюнгну бойлап юзе,
Оърдеклеринг, къувларынг.
Юреклерде ер тапгъан,
Сени тенгсиз сувларынг.

Биз сенде яшайгъандай,
Сен де бизде яшайсан.
Тавланы тешип чыкыгъан,
Пери къызгъа ошайсан.

Гюне сувунг халкъ учун,
Насип ёлуна агъа.
Булакъланы пачасы,
Бекенез, макътав сагъа.

Дигизадай агъымынг,
Денгизге баш боладыр.
Сюзюк сувунг уртлагъан,
Юз йылгъа яш боладыр.

Бав, бахчалар къурула,
Абатынг алгъан ерде.
Къазаватда йимиксен,
Къарап турмайсан бир де.

Къурасан, яратасан,
Халкълар учун яшайсан.
Ёммакълар да юройген,
Нарт улангъа ошайсан.

Бары сюювюнг булан,
Гиргенсен жаныбызгъа.
Сыкълашып юреклеге,
Сингенсен къаныбызгъа.

Чечеген ёммакълар

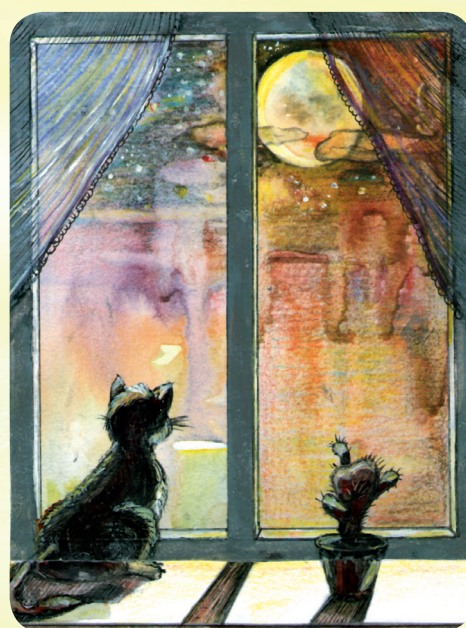
Къойланы тез урлайгъан,
Терисин сыдырагъан.
Ашама зат тапмаса,
Къышда ачувланагъан
Не жандыр?

(онрәд)

Агъачыкъда яшайгъан,
Бары да затны ашайгъан,
Къышда буса юхлайгъан
Айтыгъыз сиз кимдир о?

(аяв)

Топну йимик дегерек,
Гечелер чыкъма герек?

(иѳ)

Ону алды, арты ёкъ,
Кёкню йимик оъзю гёк?

(ѳилнәт)

Адам къачан уый къургъан?!

Шуйцзя деген халкълны уйдурмасы (легендасы)

Бир болгъан, бир болмагъан, ерюзю тавлар-ташлар торлагъан заманларда айлананы аралап бийик-бийик тавлар, зорба-зорба ярлар бир-бирине таянып токътатгъан заманлар болгъан.

О заман адамлар анакъларда яшай болгъан, къушлар, къыржанлар булан къурдашлыкъ юрюте, бирче гъав эте.

Бир керен адамлар булан къушлар, къыржанлар озлеге аш-ем излеме баралар. Бир уллу, генг оязлыкъгъа чыгъып къалалар.

Бирден къара булутлар къангый. Телиянгур явма башлай, боран боралап, буз-бурчакъ ура, буз-бурчакъ буса, гъариси юмурукъ чакъы. Адамлар, къушлар, къыржанлар яшынмагъа ер тапмай къырылып оъле. Бир жагъил улан да, аждагъа да, къаплан да сав къалалар, олар ярны тюбюне гирип яшынгъан болгъан экен.

Яшама олагъа ер ёкъ, анакъланы сув алгъан. Шонда улан да, аждагъа да, къаплан да ойлашып, гъакълашып, елден, янгурдап яшынмакъ учун уый къурма токъташалар.

Къаплан аркъасына юклеп къамуш ташый, аждагъа тереклер гелтире.

Улан бичакъ булан къатты-къатты чырмавукъланы гесип, къамуш булан тереклени бир-бирине матап байлай. Олар биригип, къасткъылып иш-

лейлер, мукъаятлы уый къуралар ва уьчюсю де татывлукъда яшайлар.

Амма аждагъа да, къаплан да яман-ойгъа тюшелер, гъариси уйге ес болма сюелер. Тартышма, эришме башлайлар, оланы эришивурушувундан уйде турма баргъан сайын къыйын бола. Шо заман сёлешелер: ким гючюн къолламай, озгени уйден къуваласа, шо уйге ес де болажакъ.

Къаплан, къыргъа чабып чыгъып, макътанма башлай:

– Муна гъали мен акъыражакъман, къуйругъумну силлежекмен, боранлы елни гётережекмен! Шо заман сиз къачып гетежексиз!

Гелип салып оькюрме башлай, сонг къуйругъун силлей. Боран боралай, къайыр чачылма башлай, ташлар атыла. Гъатта тавланы тик башлары да чайкъала. Адам да, аждагъа да къоркъдулар, уйню мююшюне тыгъылып, къыргъа чыгъып къарама да гючу чатмады. Къаплангъа озюне де, озю гётерген борандан, шайтан елден уйде яшынма тошдю.

Экинчи болуп чыкыгъан аждагъа да объюню гючюн-къудратын гёрсетди. Ол да, чабып чыгып уйден, кычыра туруп макътана:

– Мен гъали яшмынланы ягъарман, телиянгурну чакъырарман, кёкюретип ялын урарман. Шо заман чы гетежексиз къачып уйден!

Шоссагъат ол кёкдеги бары къара булутланы жыйды. Кёк тешилгендей янгур явма башлады, талаланы сув алды, ер чайкъалды. Адам булан къаплан къркзуп, кърартыллап уйню бир мююшуне тыгъылды, кыыргъа къарама чы нечик чыксын. Къркзувну гючю къоямы.

Аждагъагъа объюне де янгурдан къутулуп, уйде яшынма тюшдю.

Амма къаплан да, аждагъа да

бирден-бир озлени гючю-къудураты булан макътаналар. Шонда улан уйден чыкды. Ол айтды:

– Магъа я боран, я буз-бурчакъ, я яшмын, я кёк урув тарыкъ тюгюл. Магъа биргине бир учгъун герек.

Ол учгъун къабуздуруп, къамуш уйге от салды. Аждагъа булан къаплан уйден чаба туруп чыкдылар. Къаплан агъачлы тавлагъа къачды, аждагъа денгизде яшынды.

Улан шоссагъат отну да сёндюрюп, янгыдан къамуш булан уйню ярашдырды.

Она шо замандан берли адамлар уйлер кзуруп яшайлар.

Шейит-Ханумну таржумасы

Сен саВбол, мактан! Муаллимге

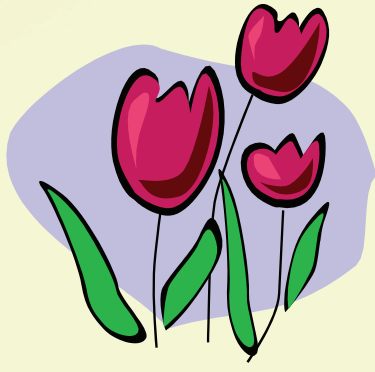

Биринчилей абат алдым школагъа,
Муаллимим анамдай бакъды магъа.
Исси сѳйлеп, башым сыйпап, къолум тутуп,
Уъйретмеге башлады охумагъа.
А-дан башлап я-гъа мени етдирме,
Биринчилей къалам берди къолума.
Гъар гъарпындан гъакъыл дарслар этдирме,
Муаллимим салды мени билим ёлуна.

Бир урушар, бир къайнашар, иржаяр,
Муаллимни бизге авруй юреги.
Озью айтгъан гъар сѳз бизге ярыкъ яр
Болмакъдыр ону умуту, гереги.
Баракалла, баракалла сагъа, муаллим,
Берегенинг саялы бизге билим!

*Агъмат Абдурагъимов, 6-нчы «а» клас,
Тѳбенкъазаныш.*

Июль

Июль яйны кыызгын вакътиси, йылны лап ялавлу айы.

Бу айда заман-заман кёк кёкюрей, яшмынлар яшнай. Бакъа гёз болуп явагъан улу янгурлардан сонг, тармакълар толуп ташгынлар гелип йибере. Хапарсыздан явгъан къатты янгурлардан сонг, гюнню къайнар учгунлары кыыздыргъан табиат бир ёрукъ гёнгюл баса, агъачлыкълар авур яшыл болуп тёрюне.

Балкъып – яйнап турагъан биченликлерде тюрлю тюслердеги гёбелеклени табунлары учуп айлана, женгерткилер озлени концертлерин узата.

Агъачлыкъда, ёге тереклени айланасында, балжибинлени къавгъасына къулакъ тутуп болмайсан. Ёге тереклер чечек ачгъан. Балжибинлер ёге тереклерден гъайран арив ийисли, кёп кюйсюзлюкlege эм болагъан балжыя.

Июль айда бичен чалагъан машинлеге, къол булан бичен чалагъанлагъа кёп иш табула. Исси гюнлерде чалынгъан отну бичени яшыллай чалт къуруй, ийиси узакъгъа сакълана, дагънили бола. Шолай биченни гъайванлар иштагълы ашай.

Ашлыкълар бишме уруна. Бавбахчалар сугъарыла. Овощланы тюплерине топуракъ тарталар. Тарлавланы чёп отлардан тазалайлар.

Авлакъларда бав-бахчаларда этилеген ишлеге яшлар да къошула: олар, уллулар булан бирге ишге юрюп, загъ-

матны сырларына тюшюне. Озлер алда билмейген затланы биле.

Июль айда жыйма тюшеген дарман отланы ва дарман емишлени атлары: къатынтузлукъ, бакъаяпыракъ, йибекмаймадран, инжил чечек, къанси-яла ёге чечек, жыгъана, кыычыткъан, явъяпыракъ, тав мичари, мелевше, гийикот, йотот, къонакъот, итбурун, къозукъулакъ ва башгъалары.

Дарман отланы гюнню шавласы тиймейген пурх тюплерде къурутма тюшегенни, яшлар, яхшы билесиз.

Табиатны гючю

Янгур неге ява?

Янгурдан сонг гъавада сув къала. Сув пусгъа айлана. Чайник къайнайгъанда, эс этгенсиздир, чюмегинден пус чыгъа. Шолай табиатда да бола. Гюнню исивюнде озенлерден,

денгизлерден, кёллерден, океандан сув озрге, гъавагъа гётериле. Гъава къатлавунда сув сувуй, булутгъа айлана.

Булутларда сув янгургъа, къаргъа айланып ерге ява.

Энемжая

Янгурдан сонг гъавагъа сув гётериле.

Сув чангны йимик енгил бола.

Сувну тамчылары ерге тёгюлмей, гъавада къала. Шо тамчылагъа гюн-

ню шавлалары тийгенде тамчылар гиччи гюзгюлер йимик йыртыллай. Гюнню етти де туюсю йыртыллап энемжая гёрюне.

Ер неге тербене?

Сиз де уйде олтуруп дарслагъа къарап турагъанда бирден стол тербенип йибере, тамлар йылышагъандай бола. Шо – ер тербенив. Ер неге тербене? Топуракъ къатлав – къатлав экенни сиз билесиз. Ерни къатлавлары йылышгъанда ер тербенме башлай.

Лап да уллу ер тербенивлер Китайда болгъан. XVI асруда бузулгъан уйлени туюнде 800 000 адам къалгъан.

Шо бир уллу шагъарны халкъы чакъы.

Къумукъ тилге гёчюрген
П. Абдуллаева.

«КЪАРЧЫГЪА» ТАЛЧЫГЪА

Ёлда эки яш гёбе,
Бири-бирине тебе,
Тутушуп, чалтакълашып,
Болдулар хола-тёбе.

Портфеллери атылып
Бир якълагъа ташланды.
Яш махлукъ явуп къалды.
Якъ-якъ болду, хошланды.

Ол «Игитлеге» етип,
Махлукъгъа айып этип,
Уъстюндегин тайдырып,
Гъаран-гъаран айырып,

Бири-бирин авуртгъан
Ерлерине къарайман.
– Ябушардай, арада
Не къалгъан? – деп сорайман...

Бири йыламсырады.
Дюр пашман да, ойлу да:

– Къарчыгъамны яшыргъан
Салып терен къойнуна.

– Сиз ябушагъан кюйде
Къарчыгъа сав къаламы?!
Чыгъар тез-тез гъавагъа!
Тез чыгъар! Къавгъалама!

– Аз зат учун жанына
Гелтирерми шу гъалны!
Ал! – деп, есине берди
Бир «Къарчыгъа» журналны.

– Шунча къызгъанч боламы?!
Алда да, гёрединг чи, ...
Охуп битгендокъ сагъа
Къайтарып бердим чи...

– Уялма да уялмай,
Не сёйлейсен базынып?!
Къызгъанчы тюгюл бусанг,
Алар эдинг язылып...

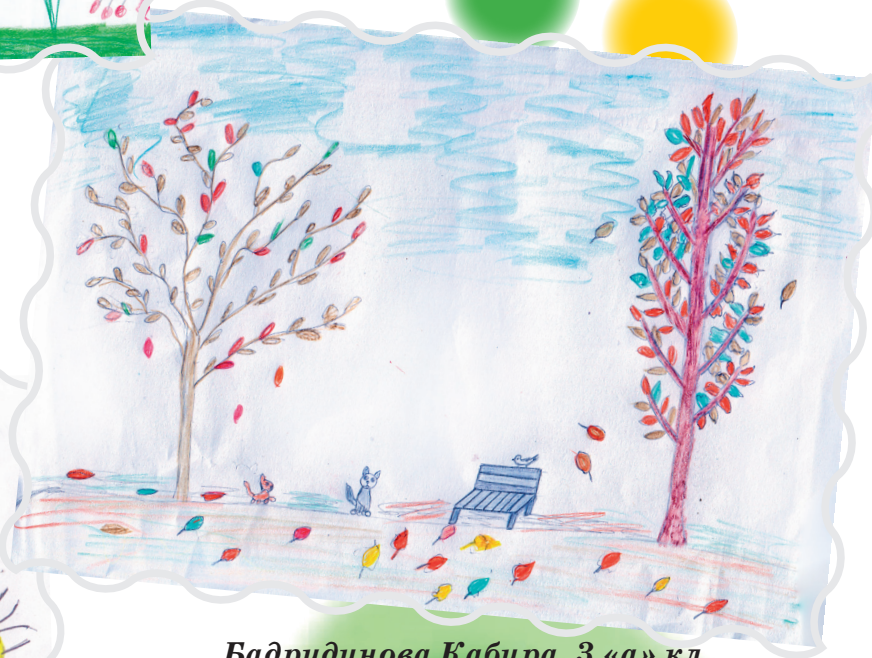
АЛАМАТНЫ АЛАМЫНДА

Джанатлиева Амина, 4 «а» кл.,
гимназия №1, Магъачкџала

Изиева Агиля, 3 кл.,
гимназия №1, Магъачкџала

Бадрудинова Кабира, 3 «а» кл.,
гимназия №1, Магъачкџала

Гитиномагъаматова Аиша, 3 «а» кл.,
гимназия №1, Магъачкџала

Яшланы фольклорундан

Бав бар экен,
Бав бар экен,
Бавну ичинде кав бар экен.
Кавну ичинде
Оьрдек бар экен,
Оьрдекни ичинде
Йымырткьа бар экен,
Йымырткьяны ичинде
Жижек бар экен,
Жир-р-р-р-р!

* * *

Билем, билем,
Экем, экем,
Кьаркьыллавуч,
Кьыркьма чабакъ,
Чабакъ дедим,
Чапгьан кьалакъ,
Кьалакъ дедим,
Кьашгьа дуван.
Агьач дедим –
Алтын кьутукъ,
Кьутукъ дедим –
Кьурман таякъ.
Таякъ дедим –
Талгьыр обгюз,
Гьабил,
Гьабюл,
Чыкъ сын шу тил.

Соколенок

ISSN0206 - 7943

Кьарчыгьа

3/2017

май - июнь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:
Министерство печати и информации РД.

Регистрационный номер
ПИ №ТУ05-00348 от 01.12.2016г. вы-
данный управлением Роскомнадзора по
Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
Ш.Алишева (ред. выпуска)
П.Абдуллаева
А.Абдуллатипов
С.Алиев
С. Мамаева
Т.Зургалова (отв. секретарь)

Худ. редактор З.Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник номера Д.Акиева
Оформление обложки З.Даганов

Выход в свет 10.07.2017 г.
Тираж 1095 экз.
Заказ № 71

Типография: ООО «Издательство «Феникс
пресс».
Адрес типографии: 367018, РД,
г.Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики
Дагестан «Редакция республиканских
литературных журналов «Соколенок» и
«Литературный Дагестан»

Адрес редакции и издателя: 367025,
РД, г.Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:
litdag@mail.ru

Кумыкский язык
Индекс: на год - 63277,
на полугодие - 73902.

Цена свободная.